

danske Forlægger, at Fabrikanter, Bygmestre og andre, som ville uddele Bogen til deres Arbejdere, kunne faa et Fri-exemplar mod at købe ti.

Th. S.

Dr. Paul Nathan: Die Wohnungsfrage und die Bestrebungen der Berliner Baugenossenschaft. Berlin 1890. L. Simeon. 84 S.

Foruden at give en Fremstilling af et berlinsk Byggeselskabs Udvikling og Resultater, polemiserer Forf. mod den tyske Statsmand Miquels Projekt, som gaar ud paa at skaffe Storstædernes ubemidlede Befolkning bedre Boliger ad Lovgivningens Vej. Miquel anbefaler nemlig, at Lovgivningsmagten skal forbyde Beboelsen af Lokaler, som overhovedet ikke egne sig til Opholdsted for Mennesker, og dernæst fastsætte et Minimum af Luftrum for hvert Menneske i en Lejlighed; han mener, at herved ville de Ubemidlede opnaa bedre Boliger, uden at Huslejen i Længden vil stige. Rigtigheden af den sidst nævnte Opfattelse benægter Nathan. Boligerne ville vel nok blive bedre, men samtidig dyrere. Allerede nu er der af forskellige Grunde — Vanskeligheden ved at holde Orden i de af mange Smaakaarsfolk beboede Huse, Faren for at miste endel af Huslejen o. s. v. — mindre Tilbøjelighed til at anbringe Kapital i Huse med smaa end med middelstore og store Lejligheder. Og en Forandring til det modsatte kan da allermindst ventes tilvejebragt derved, at Forrentningen af Kapitalen blev mindre end tidligere, hvilket jo maatte ske, naar de smaa Lejligheders Gennemsnit tænkes større end forhen uden Stigning i Lejen. Men — siger Miquel — selv om højere Husleje skulde vise sig at være en uundgaaelig Konsekvens, ville de arbejdende Klasser lidt efter lidt erholde Erstatning i en Forhøjelse af Lønnen. Heller ikke denne Paastand vil Forf. tillægge ubetinget Gyldighed, idet han i saa Henseende henviser til »Gnidningsmodstanden«. Med et Par Lovparagrafer er man ikke istand

danske Forlægger, at Fabrikanter, Bygmestre og andre, som ville uddele Bogen til deres Arbejdere, kunne faa et Fri-exemplar mod at købe ti.

Th. S.

Dr. Paul Nathan: Die Wohnungsfrage und die Bestrebungen der Berliner Baugenossenschaft. Berlin 1890. L. Simeon. 84 S.

Foruden at give en Fremstilling af et berlinsk Byggeselskabs Udvikling og Resultater, polemiserer Forf. mod den tyske Statsmand Miquels Projekt, som gaar ud paa at skaffe Storstædernes ubemidlede Befolkning bedre Boliger ad Lovgivningens Vej. Miquel anbefaler nemlig, at Lovgivningsmagten skal forbyde Beboelsen af Lokaler, som overhovedet ikke egne sig til Opholdsted for Mennesker, og dernæst fastsætte et Minimum af Luftrum for hvert Menneske i en Lejlighed; han mener, at herved ville de Ubemidlede opnaa bedre Boliger, uden at Huslejen i Længden vil stige. Rigtigheden af den sidst nævnte Opfattelse benægter Nathan. Boligerne ville vel nok blive bedre, men samtidig dyrere. Allerede nu er der af forskellige Grunde — Vanskeligheden ved at holde Orden i de af mange Smaakaarsfolk beboede Huse, Faren for at miste endel af Huslejen o. s. v. — mindre Tilbøjelighed til at anbringe Kapital i Huse med smaa end med middelstore og store Lejligheder. Og en Forandring til det modsatte kan da allermindst ventes tilvejebragt derved, at Forrentningen af Kapitalen blev mindre end tidligere, hvilket jo maatte ske, naar de smaa Lejligheders Gennemsnit tænkes større end forhen uden Stigning i Lejen. Men — siger Miquel — selv om højere Husleje skulde vise sig at være en uundgaaelig Konsekvens, ville de arbejdende Klasser lidt efter lidt erholde Erstatning i en Forhøjelse af Lønnen. Heller ikke denne Paastand vil Forf. tillægge ubetinget Gyldighed, idet han i saa Henseende henviser til »Gnidningsmodstanden«. Med et Par Lovparagrafer er man ikke istand

til at skyde de økonomiske Love tilside; dersom saadant var Tilfældet, behøvede Staten jo kun at dekrettere, at Arbejderne skulde nære sig bedre, klæde sig bedre o. s. v. Om en Forhøjelse af Huslejen lidt efter lidt kan væltes over paa Arbejdsgiverne, er under alle Omstændigheder uberegneligt. Men i Mellemtiden, indtil saadant muligvis sker, vil Arbejderen enten tvinges til at indskrænke en anden Udgiftspost, som taaler det, eller han maa søge Hjælp hos det Offenlige, dersom hans Budget paa intet Punkt taaler Indskrænkning.

Forf. foretrækker derfor den langsommere men sikre Vej, at der for en rimelig Rente stilles Kapital til Disposition for Byggeselskaber, som derved kunne blive istand til at skaffe Ubemidlede bedre Boliger til den almindelige Leje eller under denne, med eller uden Mulighed for Lejeren til at blive Selvejer. For Storstædernes Vedkommende maa disse Byggeselskaber jo søge ud til Byens Periferi, i Betragtning af Grundenes Pris. Men der maa da tillige drages Omsorg for billige Kommunikationsmidler med Byens mere centrale Dele.

Anmelderen er tilbøjelig til at stille sig paa Forf.'s Side, omend nærmest af andre Motiver. Hvad er det nemlig, som i Storstædernes mere centrale Dele betinger den daarlige Luft i saa mange Ubemiledes Boliger; er det udelukkende Lejlighedernes relative Overbefolkning? Svaret maa vistnok blive Nej! Paa Landet træffes ogsaa relativ Overbefolkning meget hyppig, men selv i saadanne Tilfælde vil man, idetmindste om Sommeren, ofte finde Luften god i Stuen af den simple Grund, at Dørens Aabning lader en ren og frisk Luft strømme ind. Hvad nytter det derimod i en Storstads centralt beliggende Lejekaserner, om man aabner Vinduer, som vende ud til en brøndlignende Gaard med stagnerende uren Luft, eller om man aabner en Dør, som fører ud til mere eller mindre stinkende Korridorer; her er der ringe Mulighed for at faa ren og frisk Luft ind om Sommeren. Ikke at tale om, at de brøndlignende Gaarde hindre Sollysets Adgang. Disse hygiejniske Mangler

ramme mange andre Beboere af Storstæderne end de Ube- midlede, men de ramme de sidste haardest, fordi disse paa Grund af deres Lejligheds Indsnævretthed mest trænge til et livligt Skifte med ren Luft.

Efter Anmelderens Skøn gælder det derfor i Storbyer først og fremmest om, at evakuere saa stor en Del af den ubemidlede Befolkning, som muligt, ud til mere frit liggende Grunde og mindre Huse. Dette lader sig næppe realisere ad den Vej, som Miquel anbefaler, men kan derimod ske ved Byggeselskabers Hjælp. Først i anden Række turde komme Spørgsmaalet om Boligens Rumfang. — I Køben- havn er man da ogsaa for længst slaaet ind paa at fremme denne Udflytning gennem det private Initiativ. Det vilde være ønskeligt, om man kraftig fortsatte i det betraadte Spor, og om alle de større Provinsbyer fulgte det af Hoved- staden givne Exempel.

Th. S.

Prof. Dr. F. Kleinwächter: Die Staatsromane. Ein Bei- trag zur Lehre vom Communismus und Socialismus. Wien, 1891. M. Breitensteins Verlagsbuchhandlung. (152 S.) (3 M.)

Siden Rob. Mohl for en Menneskealder siden skrev sit berømte Kapitel om »Statsromanerne«, er denne ejendomme- lige Fremstillingsform af kommunistiske og socialistiske Fremtidsdrømme ikke bleven gjort til Genstand for nogen samlet og indgaaende Behandling, omend enkelte af Stats- romanerne (f. Ex. Thomas Morus's »Utopia«) have været behandlede i Specialskrifter. Man troede Statsromanerne afsluttede med Cabets »Rejse i Icarien«; — men i de sidste Aar have atter et Par Statsromaner set Lyset, Bellamy's »Looking Backward« og Hertzkas »Freiland«. Netop disse to Skrifter have været en Impuls for Professor Kleinwächter til atter at tage fat paa hele Emnet. I hans Bog finder man da en ny samlet Fremstilling, der for mange vil være af Interesse.